

**Hoort wie klopt daar kinderen,
hoort wie tikt daar zachtjes tegen 't raam ...
't is een vreemd'ling zeker, die verdwaald is zeker,
'k zal eens vragen naar zijn naam ...**

ONDERZOEKSRAPPORT

*de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten
van een onderzoek over eindejaarsfeesten
bij allochtone jongeren*

Katrijn D'hamers

Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

1. Inleiding
2. Resultaten
 - 2.1. Kennis van de feesten**
 - a. Vooral gekend van de feestactiviteiten
 - b. Betere kennis van de eigen religieuze feesten
 - c. Informatie over feesten komt vooral via de school, televisie en familie
 - d. School als kruispunt van informatie
 - 2.2. Kerstman heeft meer voet binnenskamers dan Sinterklaas**
 - a. Sinterklaas ten opzichte van Kerstmis
 - b. Sinterklaas vooral op school gevierd
 - c. Kerstmis bescheiden gevierd
 - 2.3. Geschenken: vooral geld en nieuwe kleren, rol van leeftijdsgenoten in uitwisseling van eindejaarsgeschenken**
 - a. Suikerfeest: ouders betrokken
 - b. Kerstmis of nieuwjaar: geschenkenverkeer tussen broers/zussen en vrienden
 - 2.4. Sinterklaas: vooral een leuk feest**
 - 2.5. Versiering met Kerstmis: kerstboom zonder kerststal**
 - 2.6. Jongeren meer betrokken in toe-eigening van Sinterklaas en Kerstmis dan ouders**
 - 2.7. Onderscheid tussen seculiere en religieuze aspecten**
 - 2.8. Berichten vooral per sms**
 - 2.9. Kerst- en Suikerfeest zijn vooral familiefeesten**
 - 2.10. Andere feesten dan Kerstmis, Sinterklaas en suikerfeest**
3. Algemene conclusies en aanbevelingen
4. Bijlagen
 - 4.1. Onderzoeksmethode**
 - 4.2. Beschrijving van de school en de schoolomgeving**
 - 4.3. Literatuurlijst**
 - 4.4. Enkele bevraagde feesten in een notendop** (Ramadan en Suikerfeest, Asjoera, islamitisch nieuwjaar, Offerfeest, Maulid al-nabi/mevlid kandili, Cocuk bayrami)

1. Inleiding

Wat gebeurt er met feesten na migratie? Migreren ze mee? Doven ze stilaan uit? Of worden ze net extra gecultiveerd? Vindt er een kruisbestuiving plaats tussen feesten, gemeenschappen en mensen? Wie kent of wie viert bepaalde feesten? Is er mogelijk een overname van feestrituelen? Gaat men daarbij strategisch te werk? En wie is betrokken? Staat men onverschillig tegenover nieuwe of zelfs eigen feesten?

Het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw wil met deze studie een vaak nog onbekend deel van het erfgoed, nl. feestcultuur (van allochtonen) in kaart brengen. Hoe beleven verschillende gemeenschappen in Vlaanderen feesten? Wat vinden mensen (on)belangrijk? Ontspint zich een interactie tussen gemeenschappen met betrekking tot feestbeleving? Leeft men naast elkaar of samen?

We onderzochten de beleving van enkele decemberfeesten (het Suikerfeest¹, Sinterklaas en Kerstmis) bij allochtone volwassenen en (voornamelijk islamitische en in mindere mate christelijke) jongeren in de periode oktober en november 2003. Naast de eindejaarsfeesten informeerden we ook naar het vieren van en de kennis over feesten op andere momenten van het jaar.

Casus voor deze studie over de feestbeleving van jongeren was een multiculturele secundaire school in Borgerhout, het Instituut Maris Stella & Sint-Agnes, waar we schriftelijke enquêtes afnamen van leerlingen van het eerste tot en met het zesde leerjaar (jongeren van 12 tot en met 20 jaar). De meeste ondervraagde jongeren waren meisjes. Voor ons onderzoeksrapport was dit geen bezwaar omdat we wilden onderzoeken of er een beweging in feesten zit. Zowel de school als de omgeving vormden een interessante casus gezien de concentratie aan etnisch-culturele minderheden. 98 % van de leerlingen heeft een allochtone achtergrond. Bovendien wordt deze buurt vaak geproblematiseerd in publieke fora. Met deze studie konden we het leven in de buurt vanuit een ervaringsgerichte, niet-problematiserende invalshoek, bestuderen.

Resultaten uit de vragenlijsten werden getest en vergeleken met interviews via focusgroepen van allochtone volwassenen uit de Brusselse regio. Hiervoor konden we rekenen op de samenwerking met Bru-taal, een vereniging in Brussel die de Nederlandse talenkennis van anderstaligen via verschillende activiteiten wil stimuleren. De diepte-interviews die we bij deze volwassenen afnamen, bevestigen de belangrijkste conclusies uit de analyse van de schoolenquêtes.

De resultaten van dit onderzoek komen net op een moment dat er rellen zijn geweest in Borgerhout, een stadsgedeelte in Antwerpen waar het samenleven vaak als een probleem wordt voorgesteld. Met deze studie hopen we bij te dragen tot een meer genuanceerd beeld van deze buurt.

Dit onderzoek bekijkt Borgerhout vanuit een volksculturele invalshoek waarbij we kunnen concluderen dat er wel degelijk een bescheiden beweging in de wijk zit, zij het vaak onzichtbaar. We vonden sporen terug die aantonen dat culturen elkaar op zichtbare en

¹ Het Suikerfeest is eigenlijk geen eindejaarsfeest. Elk jaar valt dit feest immers 11 dagen vroeger dan het jaar voordien. In 2003 begon het Suikerfeest op 25 november. Aangezien de islamitische maankalender 11 dagen korter is dan de westerse kalender, zal het Suikerfeest in 2004 beginnen op 14 november.

onzichtbare manieren beïnvloeden: sommige aspecten worden geïntegreerd, andere worden afgewezen.

Algemeen kan men stellen dat er enerzijds opvallende resultaten zijn, maar anderzijds dat er ook meer algemene conclusies zijn die niet tot deze studie beperkt schijnen te blijven. Zo merken we bijvoorbeeld dat de religieuze betekenis voor de feestvierders het moet afleggen tegen de meer succesvolle factor ‘gemeenschap’ (familie, vrienden). Verder zijn er grotendeels overeenkomsten in de conclusies met gelijkaardig onderzoek in Nederland², deels verschillen de resultaten ook af en toe.

Katrijn D’hamers
Michelle Hotterbeekx

Enkele opmerkingen bij het lezen van het rapport

Deze studie zegt ten eerste iets over de beleving van het Suikerfeest, Sinterklaas en Kerstmis bij voornamelijk allochtone jongeren. De meesten genieten een opvoeding waarin de islam aanwezig is. Bij het lezen van de resultaten is dus steeds voor ogen te houden dat de antwoorden afkomstig zijn van vooral islamitische jongeren. De resultaten werden zoals vermeld getest aan uitspraken van volwassenen uit erg diverse gemeenschappen. Belangrijke conclusies werden hierdoor ondersteund. Om na te gaan welke conclusies kunnen opgaan voor bijvoorbeeld autochtone jongeren in deze samenleving, is er verder onderzoek nodig.

Waar we, ten tweede, in de grafieken of tabellen een onderscheid maken naar religie, wil dit enkel zeggen dat jongeren vanuit hun thuissituatie te maken hebben met deze religie, maar niet dat zij zichzelf noodzakelijk ook zo identificeren.

Tenzij anders vermeld, heeft de tekst met bijhorende tabellen en grafieken betrekking op de feesten die in detail werden bevraagd: het Suikerfeest, Sinterklaas en Kerstmis.

Doorgaans antwoordden de jongeren op gesloten vragen in de vragenlijst. Voor extra informatie werden ook enkele open vragen gesteld.

Waar de conclusies betekenisvol zijn, wordt af en toe een onderscheid gemaakt tussen christelijke en islamitische jongeren. Meer onderzoek kan wel verhoudingen binnen andere levensbeschouwingen of gemeenschappen blootleggen.

De conclusies hebben op de eerste plaats betrekking op de gekwantificeerde gegevens uit de vragenlijsten van de jongeren. Waar het toch om volwassenen gaat, vermelden we dat expliciet.

Aangezien mogelijk enkele bevraagde feesten weinig door de lezer gekend zijn, sluiten we als bijlage een korte samenvatting over deze feesten in.

² Bennis, Hans; Extra, Guus; Muysken, Pieter en Nortier, Jacomine (red.). 2002. *Een buurt in beweging: talen en culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal*. Amsterdam, Aksant/TCULT. ISBN 90-5260-015-5

2. Resultaten

2.1. Kennis van de feesten

a. Feesten vooral gekend van de activiteiten

De jongeren bleken niet altijd de betekenis te kennen van de bevraagde feesten. Hoewel bijna alle ondervraagde jongeren (N=349) al over Sinterklaas (97 %), Kerstmis (96 %) of het Suikerfeest (98 %) hebben gehoord, is het vaak zoeken naar de achtergrond of betekenis³. 1 op de 5 jongeren beweert het verhaal van Sinterklaas te kennen (80 % heeft het dan ook juist). Eén op de drie beweert de betekenis van Kerstmis te kennen (83 % heeft het juist). Vier op de vijf jongeren beweren de betekenis van het Suikerfeest te kennen (hiervan gaven 92 % een correct antwoord). De meeste ondervraagde jongeren geven immers aan vertrouwd te zijn met de islam in hun opvoeding.

Enkele treffende citaten uit de invulformulieren:

Sinterklaas

‘Dat een oude man de slaven (zwarte piet) hielp door hen vrij te kopen’
(jongen, Marokkaans, 13 jaar)

Kerstmis

‘Dat is de geboorte van Jezus, maar ik geloof het niet’.
(meisje, Marokkaans, 17 jaar)

Eerder dan de ‘historische’ achtergrond te kennen, associeert men de feesten met bepaalde activiteiten op de betreffende feestdagen: veel snoepen, lekker eten, geschenkjes krijgen, een stukje van de haren knippen enz. Sommige jongeren verklaren enkele feesten enkel te kennen omdat ze die dag vrij hebben op school.

Suikerfeest

‘Dat is het leukste feest van het jaar, want dan krijgen we allemaal snoep’.
(meisje, Marokkaans, 14 jaar)
‘Dan mag je snoepen tot je er van ziek wordt’.
(jongen, Marokkaans, 13 jaar)

Kerstmis

‘De kerstman is jarig, ha ha ha, en brengt dan voor iedereen cadeautjes’.
(meisje, Marokkaans, 17 jaar)

Pasen

‘Pasen is de dag van de hazen en de eitjes’ .
(meisje, Marokkaans, 16 jaar)
‘Wij eten dan chocolade, lekker’ .
(meisje, Ghanees, 15 jaar)
‘De paashaas verjaart’ .
(meisje, Marokkaans, 16 jaar)

³ Hiermee polsten we naar de mogelijke vertrouwdheid met de betekenis. In een volgende vraag werd hun antwoord gevraagd en gecontroleerd.

Driekoningen

‘Aanbellen, zingen en bedelen voor geld’.

(meisje, Turks, 17 jaar)

‘Geld bij elkaar liegen’.

(jongen, Marokkaans, 16 jaar)

‘Een soort taart bakken’.

(meisje, Marokkaans, 16 jaar)

Asjoera

‘De meisjes mogen dan een stukje van hun haar knippen’.

(meisje, Marokkaans, 14 jaar)

volwassenen

De volwassenen werd eveneens gevraagd naar hun kennis van deze feesten. Zij formuleren vaker een correct antwoord en verwezen naast de activiteiten overigens ook uitgebreider naar de betekenis.

b. Betere kennis van de eigen religieuze feesten

Islamitische leerlingen kenden beter de eigen (religieuze) feesten dan de christelijke of nationale feestdagen. Dit bleek op te gaan voor zowel het Suikerfeest als Kerstmis. Voor Sinterklaas echter niet.

85 % van de islamitische jongeren beweerde vertrouwd te zijn met de betekenis van het Suikerfeest tegenover slechts 25 % van de christelijke jongeren. De verhoudingen liggen omgekeerd met het kerstfeest: 74 % van de christelijke jongeren beweert op de hoogte te zijn van de betekenis van het kerstfeest tegenover 33 % van de islamitische jongeren.

85 % van de islamitische jongeren beweert de achtergrond te kennen van het Suikerfeest.
(waarvan 92 % correct)

25 % van de christelijke jongeren beweert de achtergrond te kennen van het Suikerfeest.
(waarvan allemaal correct)

33 % van de islamitische jongeren beweert de achtergrond te kennen van Kerstmis.
(waarvan 82 % correct)

74 % van de christelijke jongeren beweert de achtergrond te kennen van Kerstmis.
(waarvan 83 % correct)

Voor Sinterklaas liggen de cijfers iets anders: islamitische jongeren verschillen niet in kennis van het sinterklaasfeest van andere jongeren (één op de vijf jongeren beweert de achtergrond van Sinterklaas te kennen). Dit kan worden verklaard doordat de meeste jongeren of hun (groot)ouders uit andere landen komen dan waar Sinterklaas wordt gevierd.⁴ Ook voor de christelijke etnisch-culturele minderheden is Sinterklaas een nieuw gegeven. Wel zouden nieuwkomers met een christelijke achtergrond sneller geneigd zijn het sinterklaasfeest over te nemen.

‘Ik ken Sinterklaas via vrienden en de kinderen op school. Thuis vieren we het ook met de kinderen met snoep en pakjes op 5 december ’s avonds. Ik vind het erg leuk want de kinderen beleven er veel plezier aan.’(vrouw, Peru)

⁴ Sinterklaas is vooral regionaal gekend: in Nederland, Vlaanderen, Noord-Frankrijk en een klein stukje in het westen van Duitsland.

Vaak menen de jongeren dat Sinterklaas op 6 december zijn verjaardag viert, terwijl dit eigenlijk zijn sterfdatum zou zijn. Slechts een kleine minderheid dacht dat Sinterklaas op 5 december kwam. De meerderheid (79%) antwoordde overigens correct dat Sinterklaas steeds op een vaste datum valt. (zie ook tabel 1) Men weet ook dat Sinterklaas ‘echt’ heeft bestaan (71 %).

vaste datum	79%
datum wisselt elk jaar	5%
weet niet	16%

Tabel 1

Op welke datum valt Sinterklaas?

Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Ook voor andere feesten bleek de vaststelling op te gaan dat jongeren meer vertrouwd zijn met de feesten uit de eigen cultuursfeer dan met de feesten die men er niet toe rekent. Zie tabel 2.

	Isl. jongeren die beweerden de betekenis te kennen	<i>Isl. jongeren die de betekenis ook juist hadden</i>	Chr. jongeren die beweerden de betekenis te kennen	<i>Chr. jongeren die de betekenis ook juist hadden</i>
Valentijn	65%	99%	77%	99%
ramadan	95%	96%	55%	83%
Offerfeest	87%	78%	22%	71%
Driekoningen	13%	91%	25%	38%
Asjoera	52%	71%	10%	100%
Pasen	18%	56%	52%	47%
Sint-Maarten	3%	63%	6%	50%
11 juli	12%	77%	7%	100%
21 juli	15%	85%	10%	100%

Tabel 2

Vertrouwdheid met en kennis van de betekenis van de feesten

Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Naarmate men ouder is, heeft men doorgaans ook een betere kennis van de achtergrond van de bevroegde feesten. Dit geldt zowel voor de kennis van Sinterklaas en Kerstmis als voor het Suikerfeest.

Voor jongens en meisjes vallen er geen merkbare verschillen te noteren⁵. Opvallend was wel dat vooral meisjes de activiteiten vermelden bij asjoera (het knippen van de haren) (zie ook bijlage) en geen enkele jongen.

⁵ Er participeerden dan ook maar weinig jongens aan het jongerenonderzoek.

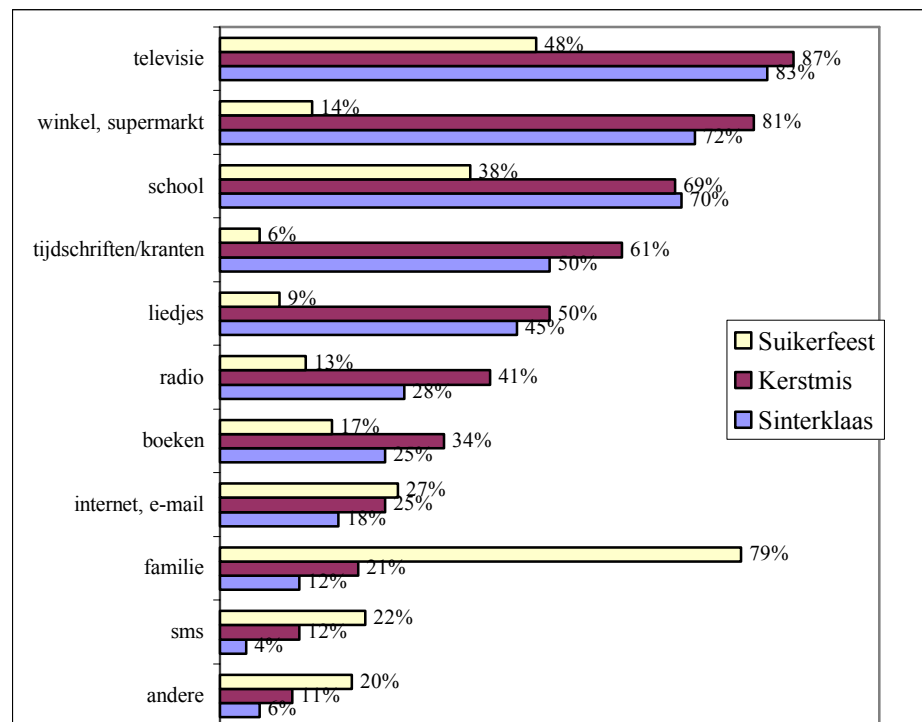
volwassenen

Ook bij de volwassenen blijkt de vaststelling min of meer op te gaan dat men over de feesten uit de eigen cultuursfeer meer details kan geven. Een feest zoals Sinterklaas kennen de volwassen nieuwkomers via de school van hun kinderen of via de Nederlandse les voor anderstalige volwassenen, van op televisie of van de straatreclame.

c. Informatie over feesten komt vooral via school, televisie en familie

Met betrekking tot het **Suikerfeest** is de familie (86 %) voor de islamitische jongeren de belangrijkste informatiebron, gevolgd door de televisie (52 %) (vooral satelliettelevisie) en de school (34 %). Voor de niet-islamitische leerlingen is dit vooral de school (74 %).

Onderstaande grafiek 1 geeft een overzicht van de antwoorden van alle leerlingen, zonder differentiatie naar levensbeschouwing. Dit verklaart de verschillen in percentages.

Grafiek 1
Via welke wegen ken je dit feest? *Alle* geldige antwoorden.
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

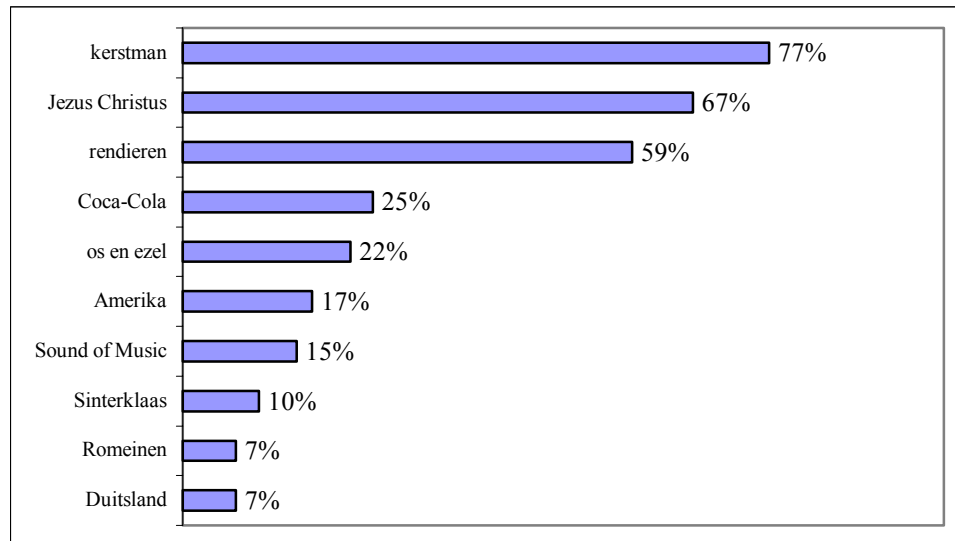
Sinterklaas kent men in de eerste plaats van op televisie, vervolgens van in de winkel of supermarkt en in de derde plaats van op school. Thuis wordt amper Sinterklaas gevierd.

Bron van informatie over **Kerstmis** is wederom de televisie, gevolgd door de winkel of supermarkt en de school. In familiekring wordt bij de islamitische jongeren maar weinig over Kerstmis en Sinterklaas gerept.

Naar leeftijd is er voor het aandeel van bepaalde informatiebronnen geen relevant onderscheid.

Opvallend is dat meer jongeren Kerstmis associëren met de kerstman dan met Jezus Christus zelf. Zie grafiek 2. Dit kan enerzijds geduid worden door de invloed van de televisie en de reclame in de winkels die steeds meer de figuur van de kerstman op de voorgrond schuiven. En anderzijds door het feit dat 63 % van de jongeren verklaart de achtergrond van Kerstmis (met de christelijke aspecten) niet te kennen. Zelfs Coca-Cola staat genoteerd vóór de os en de ezel. Deze vaststellingen gaan gelijkmatig op voor alle ondervraagde leeftijden.

De school kan dus inderdaad een bron zijn voor informatievergarig m.b.t. kennis van de achtergrond van feesten.

Grafiek 2
 Associaties met Kerstmis
 Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

volwassenen

Volwassen nieuwkomers werden bevraagd op hun spontane associaties met Kerstmis. Zij vermeldden vooral: Jezus Christus, kerstman, geschenken en familiefeest.

d. School speelt belangrijke rol als kruispunt van informatie

Dat de school een belangrijke rol kan spelen als informatieverstrekker blijkt uit de kennis van het valentijnsfeest. Valentijn wordt door 66 % van de leerlingen herkend en neemt de derde plaats van herkenning in, enkel voorafgegaan door twee islamitische feesten (ramadan en offerfeest). Bovendien blijkt de kennis van het valentijnsfeest niet relevant te verschillen naargelang de leeftijd. Alle leerlingen zijn immers betrokken bij een jaarlijks valentijnsfeest: elk jaar organiseert de school in samenwerking met de buurt een valentijnsgebeuren onder de naam 'BorgerHoudt van mensen'.⁶

⁶De school won in 2002 met dit project de prijs van de diversiteit van de Vlaamse Gemeenschap. We beschikken niet over gegevens van volwassenen in verband met het valentijnsfeest.

Conclusies bij kennis van de feesten

Hoewel de ondervraagde jongeren bijna allemaal hadden gehoord over Sinterklaas, Kerstmis en het Suikerfeest, kennen ze niet allemaal de juiste achtergrond. Zij associëren feesten vaak eerder met de typische activiteiten die dag zelf.

Doorgaans stijgt de achtergrondkennis van de feesten met de leeftijd.

Opvallend is dat de jongeren veel beter op de hoogte zijn van de betekenis en de gebruiken van de feesten uit de eigen cultuursfeer dan die uit andere. Een uitzondering is Sinterklaas: aangezien dit voor de meeste jongeren een 'nieuw' feest is en het enkel op school wordt gevierd, weten jongeren van de diverse levensbeschouwingen ongeveer evenveel over dit feest.

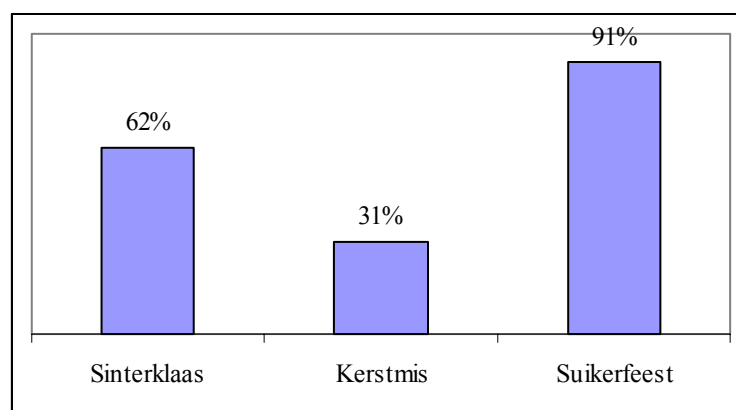
Ook volwassenen kennen meer details van de eigen feesten, maar hebben doorgaans een betere kennis van de bevraagde feesten dan jongeren.

2.2. Kerstman meer voet binnenskamers dan Sinterklaas

a. *Sinterklaas ten opzichte van Kerstmis*

Hoewel uit het onderzoek blijkt dat Sinterklaas meer wordt gevierd dan Kerstmis (62 % tegenover 31 %) (zie grafiek 3), mogen we toch concluderen dat bij allochtonen Kerstmis thuis meer geïntroduceerd is dan Sinterklaas. Het vieren van Sinterklaas scoort immers hoog omdat dit voornamelijk op school wordt gevierd (90 %). Slechts 1 op 10 van de ondervraagde jongeren heeft vorig jaar thuis Sinterklaas gevierd, hetgeen minder is dan de leerlingen die thuis iets rond Kerstmis hebben gedaan.

Als redenen voor het feit dat Sinterklaas thuis niet komt, geven sommige jongeren aan dat ze te groot zijn geworden⁷ en anderen dat ze Sinterklaas niet vieren omdat ze moslim zijn. Sinterklaas wordt inderdaad nog door 60 % van de jongeren als een zuiver christelijk feest omschreven.

Grafiek 3
Leerlingen die in 2002 deze feesten vierden
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

⁷ We beschikken niet over gegevens over de vraag of Sinterklaas dan wel komt voor de kleine broertjes of zusjes.

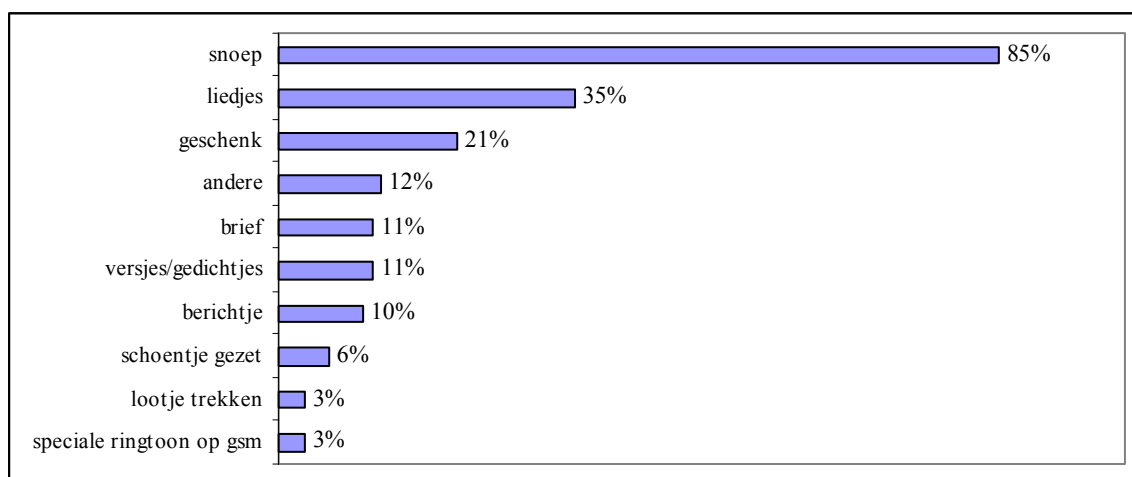
Thuis wordt er met andere woorden eerder iets gedaan met Kerstmis dan met Sinterklaas, zij het dat de ouders vaak in het kerstgebeuren niet betrokken zijn. Dit wil echter niet zeggen dat Sinterklaas niet welkom zou zijn. Een flink deel van de leerlingen apprecieert het sinterklaasfeest omwille van het plezier en de lekkernijen (zie ook grafiek 10).

volwassenen

Bij allochtone volwassenen blijkt Sinterklaas ook vooral een bestaan te leiden buiten het eigen huis. Wanneer het feest toch thuis wordt gevierd, is dit in de eerste plaats voor het plezier van de kinderen die Sinterklaas kennen van op school of via hun vriendjes.

b. Sinterklaas vooral op school gevierd

Opvallend is dat het populaire schoenzetten slechts door 6 % van de jongeren werd gedaan die verklaarden iets te hebben gedaan met Sinterklaas. Zie grafiek 4. 35 % herinnerde zich Sinterklaas te hebben gevierd door liedjes te zingen. De school oefent hier waarschijnlijk een invloed uit door in de klas sinterklaasliedjes aan te leren. We zien dan ook geen verschillen naargelang de leeftijd.

Grafiek 4

Wat heb je gedaan met Sinterklaas in 2002?

Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Anders dan in Nederland waar Sinterklaas op 5 december zijn opwachting maakt, verwachten de meeste respondenten (jongeren én volwassenen) in dit onderzoek de heilige man pas op 6 december.⁸

Volgens hetzelfde onderzoek in Nederland zouden 1/4 van de Marokkaanse respondenten en 1/8 van de Turkse iets doen met Sinterklaas. Dit beeld klopt bij ons niet. Bijna niemand van de Marokkaanse jongeren deed thuis iets rond Sinterklaas. Dit was wel het geval bij de christelijke jongeren. Ook in Nederland zouden de burens vaak betrokken zijn: ze verrasten de buurkinderen of werden zelf verrast met snoep of geschenkjes. Ook deze verrassingen gaan

⁸ Zie Bennis, Hans; Extra, Guus; Muysken, Pieter en Nortier, Jacomine (red.). 2002. *Een buurt in beweging: talen en culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal*. Amsterdam, Aksant/TCULT. ISBN 90-5260-015-5

niet op voor ons onderzoek⁹. Als Sinterklaas al thuis wordt gevierd, dan is er geen sprake van surprises of gedichtjes.

volwassenen

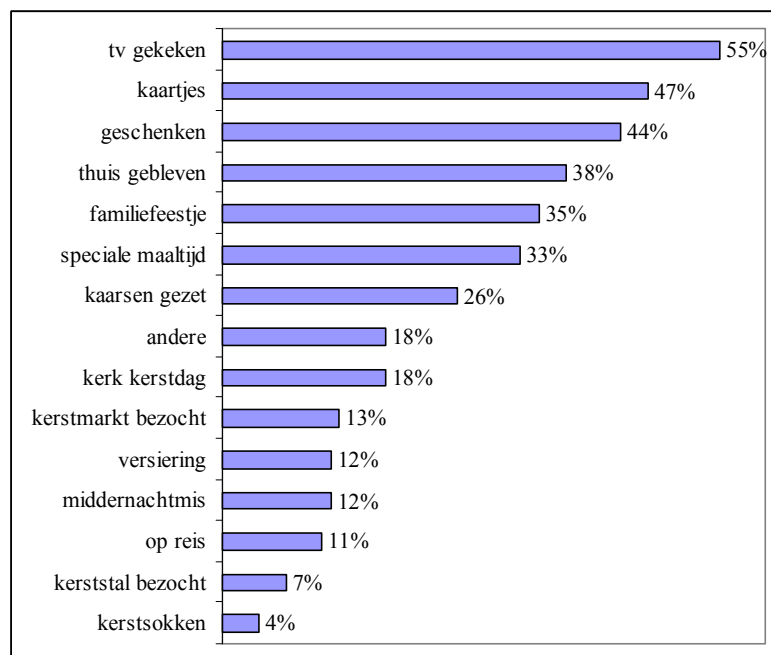
Ook volwassenen kennen Sinterklaas vooral van school: Nederlandstalig onderwijs voor anderstaligen of ook af en toe via de school van hun kinderen.

‘Ik herinner me een les Nederlands vorig jaar: onze lerares kwam verkleed als Sinterklaas binnen. We hebben ons ziek gelachen. We hebben toen Sinterklaas Kapoentje leren zingen.’
(man, Togolees, 38 jaar)

c. Kerstmis bescheiden gevierd

Net zoals Sinterklaas is de kerstman een weinig geziene gast binnenskamers bij de islamitische leerlingen. Ook dit feest wordt net zoals Sinterklaas nog sterk een christelijke achtergrond aangemeten, nl. door 70 % van de leerlingen. Weinig jongeren vierden Kerstmis thuis. Als dit toch gebeurde was het vooral met tv-kijken, kaartjes en geschenkjes. Zie grafiek 5.

Toch verschijnt Kerstmis meer in beeld bij de jongeren thuis dan Sinterklaas, onder meer door bijvoorbeeld versiering aan te brengen, geschenken uit te wisselen en wenskaarten te sturen (zie verder).

Grafiek 5
Wat heb je gedaan met Kerstmis in 2002?
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

volwassenen

Volwassen nieuwkomers met een christelijke overtuiging blijken eerder iets met Kerstmis te doen dan degenen met een andere overtuiging. Ook volwassenen vinden het fijn om voor de sfeer een kleine kerstboom te zetten of over de culturen heen elkaar een fijn kerstfeest te wensen.

⁹ Maar dit kan uiteraard ook liggen aan een andere buurtsamenstelling.

In Moldova wordt met Kerstmis een grote boom in brand gestoken en viert men dan rondom feest. Ik zet gewoon hier een kerstboom. Hij staat zelfs al.
(man, Moldovisch, 41 jaar)

De kerstboom, die hoort bij nieuwjaar. Ik zet er thuis ook eentje, dat is gezellig bij feestjes.
(man, Servisch, 43 jaar)

Conclusies bij kerstman en Sinterklaas

Kerstmis is meer aanwezig in het thuisbeeld bij alloctonen dan Sinterklaas: men brengt bijvoorbeeld versiering aan of stuurt kaartjes. Sinterklaas wordt in allochtone gezinnen amper thuis gevierd, wel op school met snoep en liedjes. Informatie over Sinterklaas vergaren allochtone jongeren dan ook vooral op school.

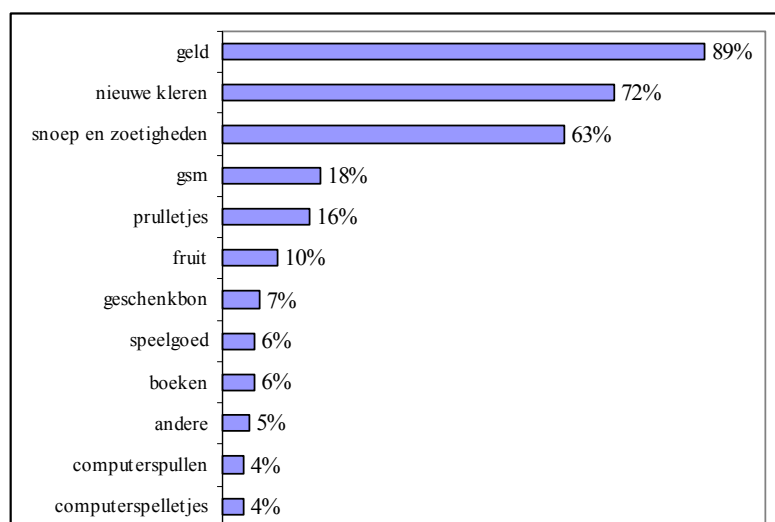
De kerstsfeer merken allochtone jongeren vooral op televisie en in de winkels: kerstmis wordt door allochtone jongeren dan ook in de eerste plaats geassocieerd met de kerstman gevolgd door Jezus Christus, de rendieren en Coca-Cola. Allochtone volwassenen denken bij Kerstmis eerder aan Jezus Christus dan de allochtone jongeren.

2.3. Geschenken: vooral geld en nieuwe kleren, rol van broers of zussen en vrienden bij eindejaarsgeschenken

Jongeren ontvangen geschenken, zowel bij Kerstmis en/of nieuwjaar, als bij het Suikerfeest. Afhankelijk van het feest dat wordt gevierd ontvangen jongeren geschenken, vooral geld en nieuwe kleren, van ouders, grootouders, broers of zussen, verdere verwanten of vrienden. Met Kerstmis of nieuwjaar zien we een symmetrie in het geschenkenverkeer: de jongeren treden nu ook op als schenkers.

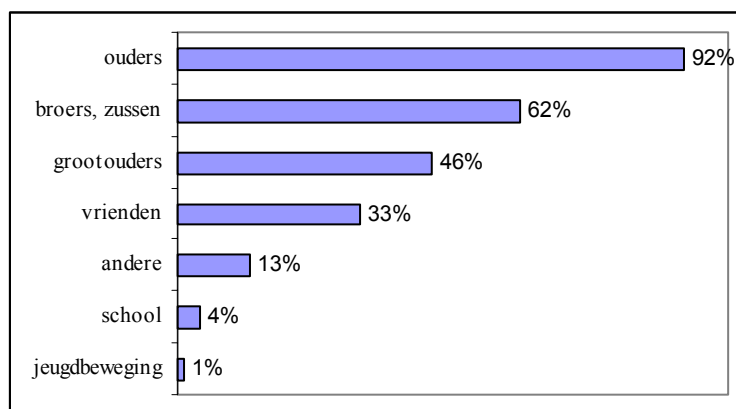
a. Suikerfeest: ouders betrokken

Bij het Suikerfeest ontvangen de ondervraagde jongeren de meeste geschenken. 93 % verklaarde iets te hebben gekregen. De twee meest voorkomende geschenken zijn net zoals bij Kerstmis of nieuwjaar geld (89 %) en nieuwe kleren (72 %). Zie grafiek 6. Naast deze geschenken ontvangen de jongeren ook wel eens een geschenk met symbolische waarde zoals bijvoorbeeld een Koran.

Grafiek 6
Welke geschenken heb je gekregen met het suikerfeest?
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Geschenken met het Suikerfeest krijgen de jongeren vooral van bij ouders (92 %), broers of zussen (62 %) en hun grootouders (46 %). Zie grafiek 7. Maar ook een uitgebreider netwerk van verwanten (tantes, ooms, en zelfs neven en nichten) geeft geschenken, meestal in de vorm van geld.

Grafiek 7
Van wie kreeg je een geschenk met het suikerfeest?
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Minder bij het Suikerfeest dan Kerstmis en nieuwjaar zijn de geschenken een verrassing (respectievelijk 68 % en 72 %). Zie tabel 3. Dit kan worden verklaard vanuit de traditie: het is de gewoonte dat kinderen en jongeren bij het Suikerfeest geld en nieuwe kleren krijgen (die beide een nieuwe, schone start symboliseren). Vandaar ook dat het aandeel geld en nieuwe kleren als geschenk bij het Suikerfeest hoger ligt dan bij Kerstmis of nieuwjaar.

	suikerfeest	Kerstmis of nieuwjaar
ik kies zelf	34%	23%
wenslijst	3%	9%
verrassing	68%	72%

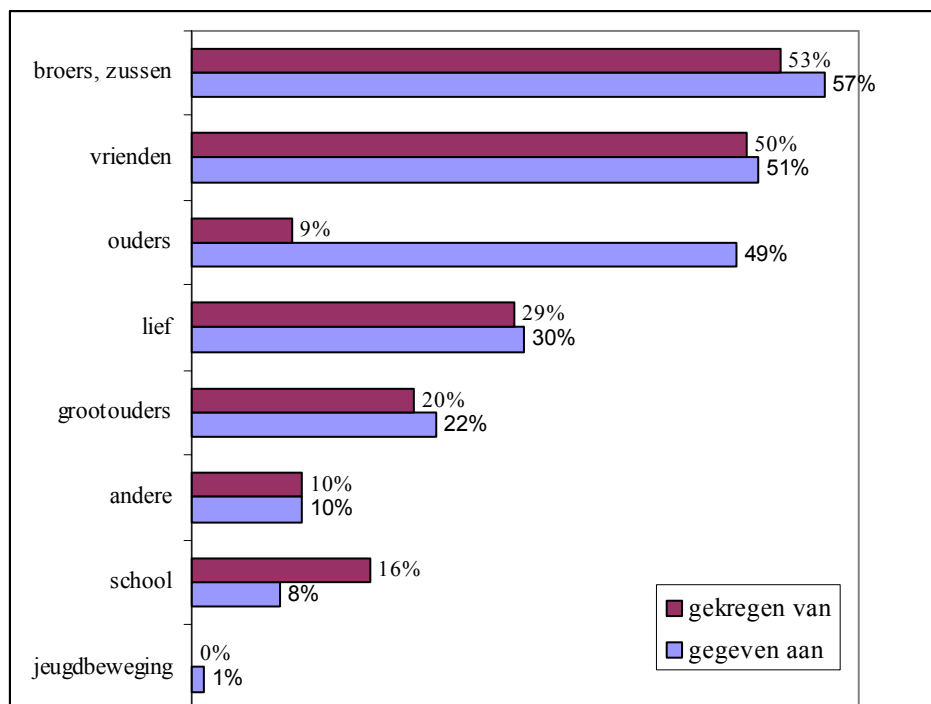
Tabel 3
Hoe wordt over een mogelijk geschenk beslist?
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

b. Kerstmis of nieuwjaar: geschenkenverkeer tussen broers, zussen en vrienden

Amper 1 op 4 jongeren krijgt een geschenk met Kerstmis of nieuwjaar. Opvallend is dat met Kerstmis of nieuwjaar de geschenken niet komen van de ouders of grootouders, maar van de broers of zussen (53 %) en vrienden (50%). Zie grafiek 8. Dit gaat vooral op voor de islamitische jongeren. Bij jongeren met een christelijke achtergrond blijken de ouders veel meer betrokken te zijn als schenkers.

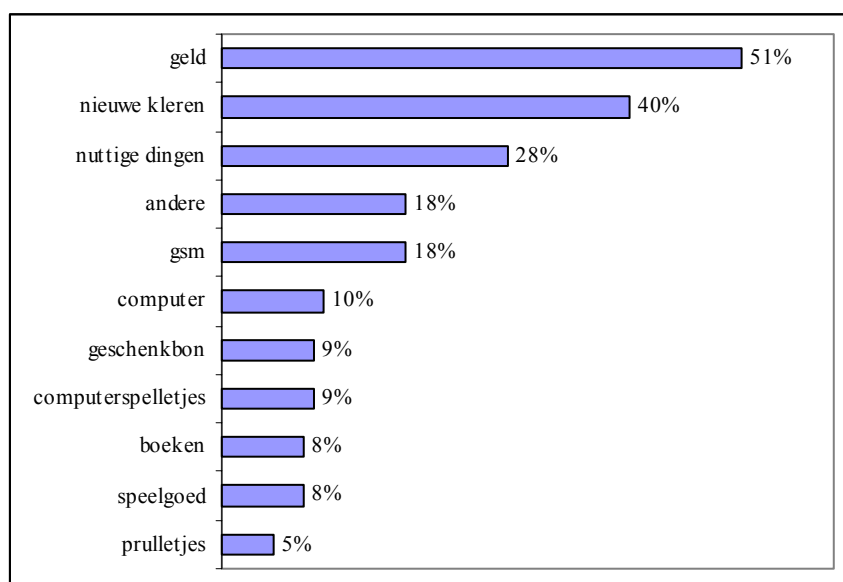
Net zoals bij het Suikerfeest zijn geld (51 %) en nieuwe kleren (40 %) de populairste eindejaarsgeschenken. Zie grafiek 9. Parfum en juwelen worden ook meermaals genoemd.

Men kan de vraag stellen of hier misschien sprake is van een overname van het schenkingsritueel door islamitische jongeren, vooral als je ziet dat hun ouders weinig tot niet betrokken zijn als schenkers met Kerstmis of nieuwjaar en wel geschenken ontvangen.

Grafiek 8
geschenkenverkeer met Kerstmis of nieuwjaar
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Een ander opvallend resultaat is dat nieuwjaar (één op vijf) populairder is dan Kerstmis (één op tien) bij jongeren om geschenken te geven. Een mogelijke verklaring voor jongeren met Turkse achtergrond is dat de kerstman (Noël Baba) pas met oudejaar, en niet met Kerstmis, komt. Een andere mogelijke verklaring is de religieuze connotatie van Kerstmis die veel jongeren ervaren. Overigens werd er met nieuwjaar (60 %) meer vuurwerk afgestoken of bekeken dan met Kerstmis (7 %).

Grafiek 9
Welke geschenken ontving men met Kerstmis of nieuwjaar?
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

volwassenen

Voor allochtone volwassenen die toch iets krijgen of geven is het geschenk meestal iets nuttigs, dat men bovendien op voorhand heeft gevraagd. Bovendien zijn het vooral de nieuwkomers met een christelijke achtergrond die met Kerstmis geschenken geven. Men legt bij de twee eindejaarsfeesten ook eerder de nadruk op het gezellig samenzijn met familie en vrienden dan op het uitwisselen van geschenken.

Conclusies bij geschenken

Allochtone jongeren ontvangen zowel bij het Suikerfeest als met Kerstmis of nieuwjaar geschenken, vooral geld en nieuwe kleren. Als volwassenen geschenken krijgen zijn het vooral nuttige dingen.

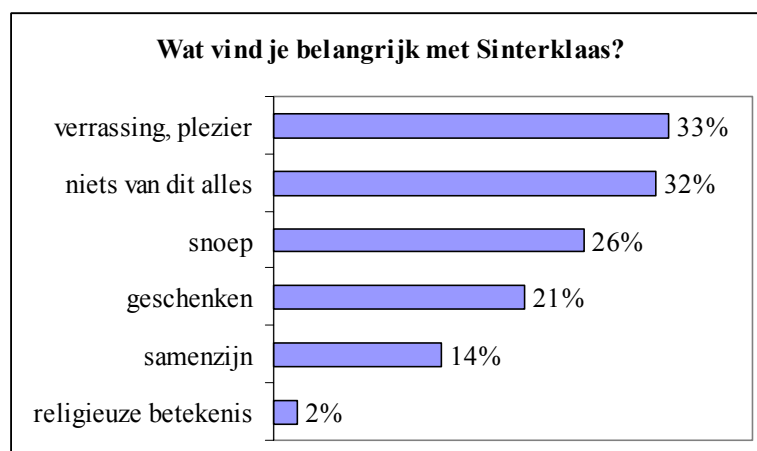
Bij het Suikerfeest krijgen meer islamitische jongeren een geschenk dan met Kerstmis of nieuwjaar.

In tegenstelling tot Kerstmis of nieuwjaar krijgen de islamitische jongeren bij het Suikerfeest vooral geschenken van hun ouders. Met Kerstmis of nieuwjaar zijn dit in de eerste plaats de broers of zussen. Hun ouders blijken als schenkers weinig betrokken te zijn.

Op het einde van december speelt zich met andere woorden een interessant geschenkenverkeer af tussen islamitische jongeren: jongeren geven elkaar geschenken, en niet zozeer hun ouders.

2.4. Sinterklaas: voor allochtone jongeren vooral een leuk feest

83 % van de ondervraagde jongeren verklaarde vorig jaar een geschenk te hebben gekregen met Sinterklaas. Deze cijfers lijken op het eerste gezicht tegenstrijdig met de conclusie dat Sinterklaas in de privé-sfeer van de meeste jongeren weinig ingang vindt. Dit hoge percentage kan echter verklaard worden door het feit dat Sinterklaas vorig jaar op school werd gevierd met snoep, liedjes en een toneeltje. Hierdoor wordt nogmaals de invloed van de school op de feestbeleving versterkt. We kunnen dus concluderen dat Sinterklaas voor de leerlingen vooral een snoep- en verrassingsfeest is dat ze via de school kennen.

Grafiek 10

Wat vind je belangrijk met Sinterklaas?

Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Conclusies bij sinterklaasfeest

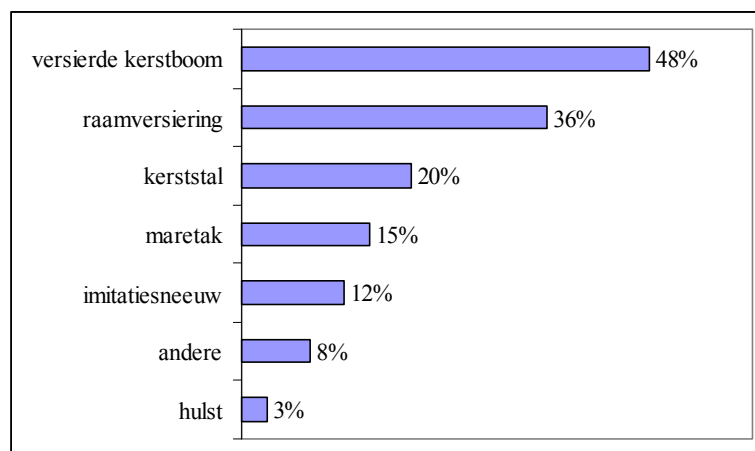
Voor allochtone jongeren is het sinterklaasfeest vooral een leuk en lekker feest. Men apprecieert het vooral omwille van het plezier en snoep.

Sinterklaas vieren allochtone jongeren vooral op school. Amper 1 op de 10 viert Sinterklaas ook thuis. Ook bij allochtone volwassenen komt Sinterklaas thuis heel weinig in beeld.

2.5. Versiering met Kerstmis: kerstboom zonder kerststal

Slechts 12 % van alle jongeren brengt thuis kerstversiering aan. Van deze jongeren zet bijna de helft (48 %) een kerstboom. Zie grafiek 11. Het zijn wel eerder de christelijke jongeren die een kerstboom zetten dan de islamitische jongeren (respectievelijk 91 % en 19 %). Meestal prijkt naast de kerstboom geen kerststal: slechts 20 % zet een kerststal. Wanneer een kerststal wordt geplaatst, is dit meestal door de christelijke jongeren (45 %) en veel minder door de islamitische jongeren (slechts 4%). Een mogelijke verklaring is dat de kerststal nog meer een religieuze connotatie heeft dan de kerstboom zelf. Het kan ook zijn dat er raamversieringen (36 %) worden aangebracht.

- ‘Wij versieren geen bomen’
meisje, Marokkaans, 13 jaar
- ‘Wij versieren ons huis niet, versiering is vuil’
meisje, Marokkaans, 16 jaar

Grafiek 11
Wat heb je aan versiering gedaan met Kerstmis in 2002?
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

volwassenen

Ook bij volwassen allochtonen blijkt eerder aan versiering te worden gedaan in families met een christelijke achtergrond dan bij deze met een niet-christelijke. Soms wordt kerstversiering toch aangebracht voor het plezier van de kinderen, of door niet-christelijke kinderen zelf, bijvoorbeeld in hun kamer, voor de gezelligheid.

- ‘Dat is zo gezellig, die lichtjes op je kamer’
(meisje, Turks, 16 jaar)

Conclusies bij kerstversiering

Slechts 1 op de 10 allochtone jongeren brengt thuis kerstversiering aan. Meestal is dit een kerstboom, weliswaar zonder kerststal. Meer christelijke dan islamitische jongeren en volwassenen brengen de kerstsfeer via versiering thuis binnen.

2.6. Jongeren meer betrokken in de toe-eigening van Sinterklaas en Kerstmis dan hun ouders.

Gezien de vaststellingen dat Sinterklaas thuis niet komt bij islamitische jongeren, maar wel op school wordt gewaardeerd, dat er af en toe kerstversiering wordt aangebracht door de jongeren zelf en dat er zich op het einde van de maand december een geschenkenverkeer ontwikkelt tussen leeftijdsgenoten, zou men kunnen stellen dat jongeren meer dan hun ouders betrokken zijn in de toe-eigening van bepaalde aspecten van het sinterklaas- en kerstfeest.

Kerstmis en nieuwjaar, en vooral dan nieuwjaar, lijken steeds meer te appelleren aan islamitische jongeren. Naast kerstversiering valt ook het geschenkenverkeer op. Jongeren wisselen in de eindejaarsperiode eerder geschenken uit onder broers, zussen en vrienden dan met hun ouders. De ouders zijn niet betrokken bij het vieren van de eindejaarsfeesten. Wel zijn de ouders van de partij bij het Suikerfeest waar zij de grootste geschenkegivers zijn. Het is dus vooral onder broers, zussen en vrienden dat er wordt gefeest en dat er geschenken worden uitgewisseld op het einde van december.

Conclusies bij toe-eigening

Islamitische jongeren zijn meer dan hun ouders betrokken bij het sinterklaas- en kerstfeest. Sinterklaas komt niet thuis, maar wel op school waar hij wordt gewaardeerd. Soms brengen jongeren thuis kerstversiering aan en op het einde van december ontwikkelt zich een geschenkenverkeer tussen de jongeren.

2.7. Onderscheid tussen seculiere en religieuze aspecten

Sommige jongeren maken een onderscheid tussen de religieuze en de seculiere aspecten van Sinterklaas en Kerstmis.

Verschillende islamitische jongeren verklaren Sinterklaas niet te vieren omdat ze al te groot zijn. Terwijl andere jongeren expliciet vermelden Sinterklaas of Kerstmis niet te vieren omdat ze moslim zijn.

Sommige jongeren hebben weinig raakvlakken met Kerstmis, omdat ze dit als een religieus (christelijk) feest waarnemen. Terwijl andere jongeren dan weer zekere aspecten zoals versiering en geschenken wel interessant vinden, waarbij de religieuze tint achterwege wordt gelaten.

Conclusies bij seculiere en religieuze aspecten

Sommige jongeren maken een onderscheid tussen de wereldlijke en religieuze aspecten van Sinterklaas en Kerstmis. Sommige jongeren vieren Sinterklaas niet omdat ze zich te oud vinden. Andere jongeren zeggen Sinterklaas, maar ook Kerstmis, niet te vieren omdat men moslim is. Kerstmis wordt soms niet gevierd omdat dit voor sommige islamitische jongeren een erg christelijk feest is. Andere jongeren vinden bijvoorbeeld de kerstversiering of de sfeer wel leuk.

2.8. Berichten vooral per sms

Gelukwensen worden door de jongeren vooral ter gelegenheid van het Suikerfeest verstuurd. Zie tabel 4. Op het einde van december hadden de wensen vooral betrekking op nieuwjaar en minder op Kerstmis en nieuwjaar tezamen of Kerstmis apart.

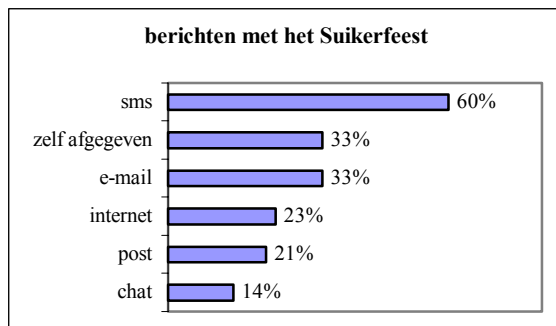
Suikerfeest	84%
Sinterklaas	26%
Kerstmis en/of nieuwjaar	54%

Tabel 4

Jongeren die wensen verstuurd met deze feesten

Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

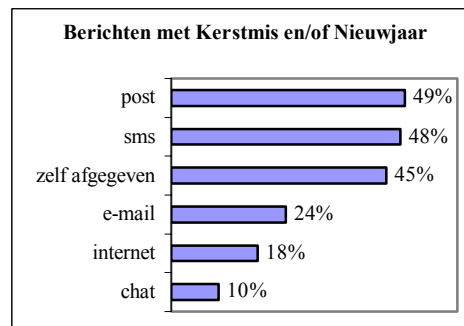
Vooralsms'jes zijn populair om wensen over te maken. Zie grafieken 12 en 13. Heel wat jongeren zeggen ook hun wensen mondeling over te maken.

Grafiek 12

Berichten gestuurd met het suikerfeest

Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Grafiek 13

Berichten gestuurd met Kerstmis of nieuwjaar

Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Volwassenen

Allochtone volwassenen brengen hun wensen vooral mondeling over of per post.

Conclusies bij wensen

Islamitische jongeren sturen vooral bij het Suikerfeest gelukwensen en minder met Kerstmis of nieuwjaar. Wanneer ze toch wensen versturen in december is dit eerder ter gelegenheid van nieuwjaar dan van Kerstmis.

Vooralsms'jes zijn populair als boodschappers.

2.9. Kerst en Suikerfeest zijn vooral familiefeesten

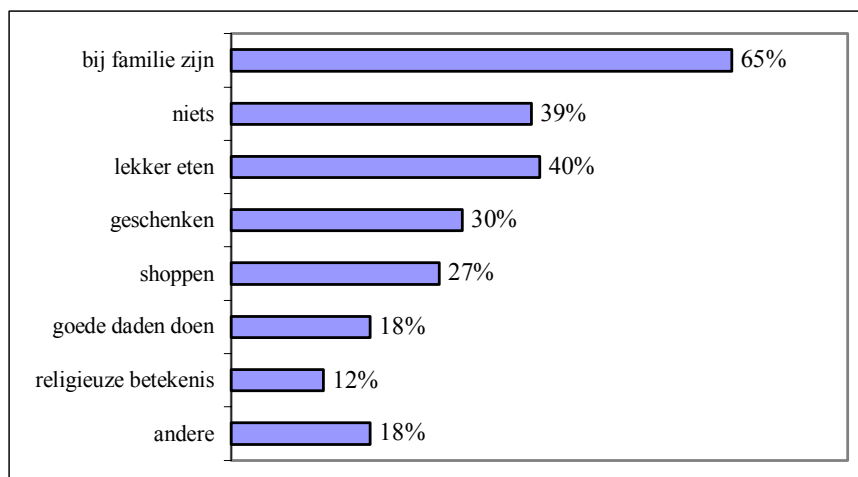
Zowel met Kerstmis als bij het Suikerfeest verkiezen de jongeren en volwassenen met familie samen te zijn. Zie grafieken 14 en 15.

Van de jongeren die iets met Kerstmis doen, verklaart ongeveer 1 op de 2 jongeren zowel kerstavond als kerstdag met familieleden door te brengen. Op de volgende plaats wordt Kerstmis met vrienden gevierd. Vooral het kerngezin is plaats van gebeuren (50% voor kerstavond en 52 % voor kerstdag).

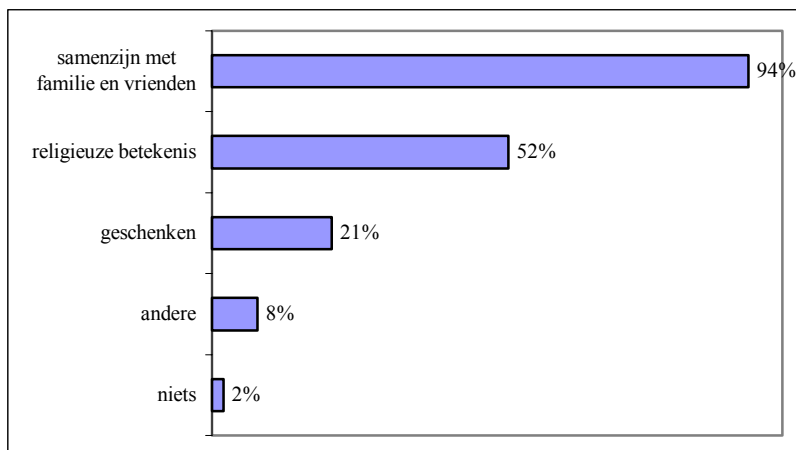
Minstens 7 op de 10 jongeren brengen het Suikerfeest in familieverband door.

Samenzijn met de familie krijgt de hoogste appreciatie bij het vieren van het Suikerfeest (94 %) en kerstfeest (65 %). De appreciatie omwille van de religieuze betekenis verschilt tussen het kerst- en Suikerfeest. De religieuze betekenis verschuift vooral bij het kerstfeest naar de achtergrond. Die religieuze betekenis verschijnt wel op de voorgrond wanneer het gaat om de appreciatie voor het Suikerfeest. (zie ook onderscheid tussen seculiere en religieuze). De vaststelling dat minder jongeren Kerstmis zien als een familiaal feest dan het Suikerfeest kan ook worden verklaard doordat Kerstmis, als christelijk feest waargenomen, minder ingang vindt bij de islamitische gezinnen dan het suikerfeest. Met Kerstmis ondernemen de islamitische jongeren ook andere activiteiten zoals tv-kijken, kaartjes sturen, uitgaan enz.

Het feit dat de religieuze betekenis bij Kerstmis minder belangrijk is, kan ook worden geduid doordat sommige van de islamitische jongeren wel iets doen met Kerstmis, zij het niet voor de religieuze betekenis.

Grafiek 14
Wat vind je belangrijk met Kerstmis?
Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Grafiek 15
 Wat vind je belangrijk met het Suikerfeest?
 Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

Zowel het Suikerfeest als Kerstmis worden dus in familiekring gevierd. Het Suikerfeest vooral met de grote familie (eigen gezin en verdere verwanten (grootouders, tantes, ooms, neven, nichten)) en Kerstmis vooral met het kerngezin.

Bij het Suikerfeest wordt een uitgebreid netwerk van familie en vrienden bezocht en krijgen kinderen en jongeren geld. Men viert dat de zonden zijn vergeven na de ramadan en de start van een nieuw begin. Daarom is het ook aangeraden nieuwe, of op zijn minst schone kleren aan te trekken. Kinderen en jongeren krijgen als geschenk nieuwe kleren en geld. De geldbriefjes zijn liefst onberispelijk glad en proper als teken van het nieuwe.

Volwassenen

Net als de jongeren appreciëren ook allochtone volwassenen Kerstmis en het Suikerfeest in de eerste plaats als familiefeesten. Nog meer dan bij de jongeren, is voor sommige volwassenen ook de religieuze betekenis van tel.

Conclusies bij familie

Het Suiker- en kerstfeest zijn in de eerste plaats familiefeesten. Bij het Suikerfeest is de religieuze betekenis belangrijker dan bij Kerstmis. Dit komt eventueel doordat sommige islamitische jongeren wel iets doen met Kerstmis maar niet omwille van de religieuze betekenis.

2.10. Andere feesten buiten Kerstmis, Sinterklaas en Suikerfeest

Heel wat cultuurspecifieke kinderfeesten, naast Sinterklaas, worden ook na migratie nog gevierd. Voor de Marokkaanse gemeenschappen is Asjoera een belangrijk kinderfeest, voor hindoes vooral Divali. De meeste allochtone volwassenen duiden Kerstmis aan als het kinderfeest bij uitstek. Verder geldt Driekoningen als kinderfeest in Argentinië (kinderen zetten er op 6 januari een schoentje dat 's nachts door de koningen wordt gevuld).

Vooraf islamitische feesten worden gevierd door de islamitische jongeren. Eén april lijkt goed te scoren als 'autochtoon' feest. Mogelijk is de neutraliteit van het feest een aantrekkingsfactor. Meer onderzoek is wel nodig om het vieren van deze dag in detail te kennen. Verjaardagen worden door 64 % van de bevraagde jongeren gevierd. Moederdag is

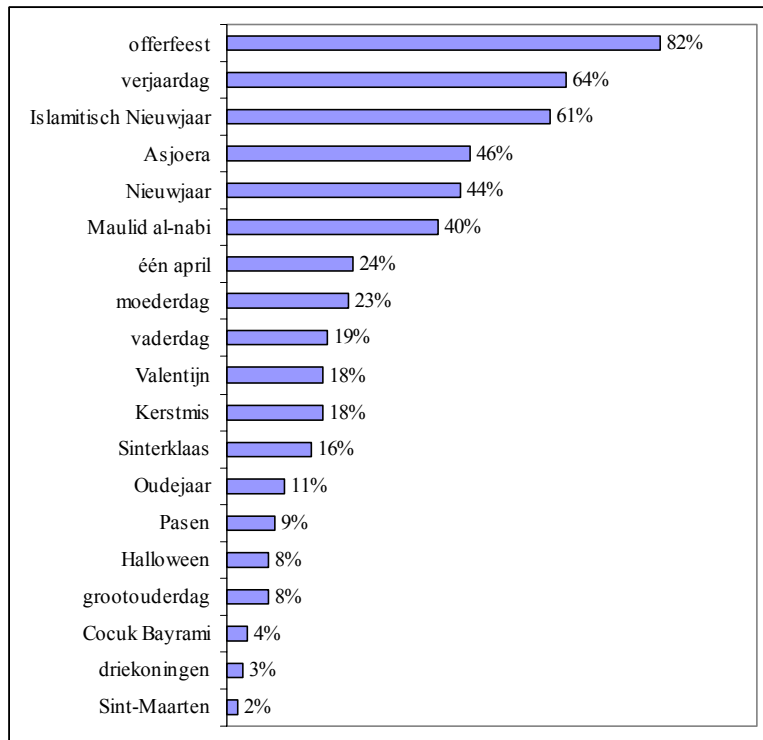
ruimer verspreid dan vaderdag, zowel bij islamitische als niet-islamitische jongeren. Nieuwjaar lijkt bij de meeste jongeren en volwassenen erg populair. Oudejaar wordt eerder door de ondervraagde volwassenen gevierd dan door de jongeren.

Meestal gaan we met oudejaar speciaal eten, op restaurant of zo, en daarna thuis verder feesten. Dan moeten de vrouwen eens niet afwassen.

(man, Serviër, 41 jaar)

Moederdag vieren wij eigenlijk niet. Wel een vrouwendag op 8 maart. Dan geven we onze vrouwen bloemetjes en nemen ze mee uit. Toch spijtig dat er geen mannendag is.

(man, Kroatisch, 36 jaar)

Grafiek

Welke feesten vier je?

Bron: Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw

16

3. Algemene conclusies en aanbevelingen

Uit de studie van de feestbeleving van (vooral allochtone) jongeren en (vooral allochtone) volwassenen blijkt dat er wel degelijk een beweging zit in feesten. Deze beweging situeert zich op verschillende niveaus. Vaak gaat het louter om kennis van een bepaald feest. Soms sijn nieuwe feestrituelen door in de leefwereld van de jongeren en volwassenen. Of worden feestaspecten om diverse redenen afgewezen. Eerder dan in huiselijke sfeer Sinterklaas of Kerstmis te vieren, werden geselecteerde aspecten (vooral met betrekking tot Kerstmis) in de thuissituatie geïntroduceerd.

Zo waren de meeste respondenten niet alleen op de hoogte van de eigen culturele of religieuze feesten maar ook van de 'nieuwe' (eindejaars)feesten als Kerstmis en Sinterklaas. Bijna alle ondervraagde jongeren kenden Sinterklaas, vooral via de school. De meesten vierden Sinterklaas enkel op school en vonden het niet nodig Sinterklaas thuis binnen te halen. Van Kerstmis zijn bij de, vooral islamitische, jongeren thuis weinig sporen aan te treffen. De meeste ondervraagden kenden Kerstmis, maar dit wil nog niet zeggen dat ze participeerden. Soms werd het omwille van religieuze redenen afgewezen. Degenen die toch met Kerstmis iets organiseerden, deden dat vaak omdat ze dit al in hun thuisland deden of gewoon voor de gezelligheid.

We merken verder een overname van feestrituelen zonder dat dit wordt geproblematiseerd. Zo viel bijvoorbeeld het geschenkenverkeer op in de eindejaarsperiode tussen de islamitische jongeren en hun leeftijdsgenoten. Ouders bleken hier niet betrokken te zijn als schenkers bij Kerstmis of nieuwjaar, wel bij het Suikerfeest.

Door migratie is het sociale netwerk veranderd. Veel familieleden zijn achtergebleven in het land van herkomst en men zoekt naar een vernieuwd netwerk van sociale relaties met nauwe of verre verwanten, vrienden en burens. Bij het Suikerfeest wordt dit uitgebreide netwerk van dichte en verre verwanten betrokken.

Opvallend is ook de invloed van de televisie en de gsm. Sms'jes sturen bleek de manier bij uitstek te zijn om wensen over te maken. Beeldvorming over feesten is bovendien vaak beïnvloed door televisie. Het zou interessant zijn via vervolgstudie deze invloeden verder te onderzoeken.

Scholen kunnen een belangrijke rol spelen als kruispunten van informatie. Wederzijdse kennis van andere feesten is al een startpunt voor beter samenleven, zonder dat dit moet leiden tot een verplichte overname - zo werkt het immers niet.

Verder onderzoek kan meer details opleveren over verhoudingen in feestbeleving bij diverse etnisch-culturele minderheden. In deze studie zijn de meeste jongeren immers van Marokkaanse afkomst. Het kan interessant zijn om ook binnen de islamitische of andere gemeenschappen op zoek te gaan naar tendensen. Vooral meisjes vormen de schoolpopulatie. Verder onderzoek zou ook mogelijke verschillen kunnen nagaan tussen de geslachten. Hier was het uitgangspunt een mogelijke interactie tussen feesten en niet het verschil tussen geslachten.

Het lijkt verder aangewezen om de samenhang tussen leeftijdsgroepen en feestbeleving nog verder in detail te onderzoeken. Het onderzoek kan uitgebreid worden naar verschillende

generaties: is er een ander effect in feestparticipatie waar te nemen tussen de generaties sinds migratie?

Hier en daar haalden we verschillen met Nederland aan. Volgens onze studie werden bijvoorbeeld in Vlaanderen bij het Suikerfeest, in tegenstelling tot in Nederland, weinig geschenken gegeven buiten geld en nieuwe kleren. Het zou interessant zijn meer gedetailleerd in te gaan op de verhoudingen van de geschenken tot de feesten en de bedragen die aan geschenken bij bepaalde feesten worden gespendeerd.

We bevelen aan de conclusies van dit onderzoek uit te breiden naar andere stedelijke omgevingen en scholen die bijvoorbeeld minder etnisch gekleurd zijn en ook naar jongeren die buiten de steden wonen. Zo kan worden nagegaan welke vormen van interacties al dan niet blijven spelen en of de kennis van 'nieuwe' feesten ook daar ruim verspreid is. Daar zou men de populariteit van Sinterklaas en de kerstman en de bijhorende gebruiken kunnen testen. Niet alleen bij jongeren, ook bij volwassenen en ouderen kan verder onderzoek worden toegepast.

Het blijft nodig om dit soort studies nog verder te ontwikkelen in geïsoleerde buurten. Net zulke ervaringsgerichte studies geven vanuit een andere invalshoek een genuanceerd beeld over het samenleven, de sociale en culturele interactie en vormen van identiteitsvorming.

4. Bijlage: feesten

4.1. Onderzoeksmethode

4.2. Beschrijving van de school en de schoolomgeving

4.3. Literatuur

4.4. Enkele bevraagde feesten in een notendop

Informatie werd via verschillende methodes verzameld: literatuurstudie, schriftelijke vragenlijsten in een secundaire school in Borgerhout en mondelinge gesprekken met focusgroepen van allochtone volwassenen uit de Brusselse regio.

Via literatuurstudie van wetenschappelijke publicaties en onderzoeken werd vergelijkend materiaal en informatie over de betrokken feesten en hun eigentijdse beleving verzameld.

Een multiculturele school in Borgerhout, Instituut Maris Stella & Sint Agnes, werd bereid gevonden om in oktober en november een anonieme schriftelijke vragenlijst van al haar leerlingen te laten afnemen, van het eerste tot en met het zesde studiejaar (de nieuwkomers uitgezonderd aangezien deze nog te weinig Nederlands spraken). In totaal werden 349 gedetailleerde vragenlijsten met talrijke controlevragen ingevuld. De antwoorden werden verwerkt met het statistisch programma 'Statistica'.

Via diepte-interviews met allochtone en autochtone volwassenen over het thema feesten werden controlevragen gesteld en verdere informatie verzameld. Hiervoor werkten we samen met Bru-taal (www.bru-taal.be), een vereniging die via verschillende activiteiten anderstaligen uit de Brusselse regio wil stimuleren tot het leren van Nederlands. Wij deden een beroep op hen via de activiteit Babelut, de gesprekscafés voor allochtonen en autochtonen. De gespreksavonden vonden plaats te Brussel (Anderlecht op woensdag 19 november 2003 en Sint-Joost-ten-Node op 20 november 2003). Etnisch-culturele achtergronden van de geïnterviewden waren: Belgisch, Peruviaans, Nederlands, Ghanees, Kongolees, Kroatisch, Servisch, Togolees, Pakistaans, Argentijns, Mauretanisch, Marokkaans, Irakees, Iraans, Ethiopisch, Moldovaars, Dominicaans, Cambodjaans, Armeens, Indisch en Nepalees.

Tijdspanne van het onderzoek

De schriftelijke vragenlijsten werden in de klassen ingevuld in de maanden oktober en november.

De groepsgesprekken vonden plaats in november.

De vragen hadden betrekking op de beleving van de decemberfeesten van vorig jaar, namelijk 2002.

Lesomgeving van de school

De school telt ongeveer 520 leerlingen die les volgen in de studiegebieden Handel (TSO/BSO), Personenzorg (TSO/BSO) of Kleding (BSO), in de eerste graad met de A-stroom en B-stroom en in de onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers. Meisjes vormen het merendeel van de leerlingen.

Etnisch-culturele achtergronden

De school is met zijn twee vestigingsplaatsen gelegen in hartje Borgerhout. De schoolpopulatie is een selectie uit de bevolkingssamenstelling in deze stadsomgeving. In de school zelf is 98 % van de ongeveer 520 leerlingen van allochtone afkomst. In Borgerhout zelf is dit percentage kleiner. Samen tellen de leerlingen voor meer dan 20 verschillende etnisch-culturele associaties. Een merendeel van de leerlingen heeft affiniteit met de Marokkaanse of Turkse cultuur. Daarnaast zijn er ook leerlingen met andere etnisch-culturele achtergronden. Slechts 2 % van de leerlingen is 'autochtoon'.

Bevolkingsgroepen in omgeving school (Borgerhout, postcode 2140):

Naast de bevolking die reeds enkele decennia deze stadswijk bewoont (vooral Marokkaanse, daarnaast ook Turkse en zwart-Afrikaanse achtergronden), wordt de wijk ook gekenmerkt door een aandeel aan nieuwkomers. Dezelfde populatie is aan te treffen in de school.

Eindejaarsfeesten in de schoolomgeving

2 weken vóór Sinterklaas troffen we nergens in de omgeving van de school reclame of versiering aan in verband met Sinterklaas. De kerstman moest het met een minimum aan aandacht stellen: enkel een handvol etalages van autochtone winkels herinnerden aan Kerstmis. Wel was enige feestelijke bedrijvigheid zichtbaar in de winkels vlak voor de start van het Suikerfeest.

Bijlage 4.3.: literatuurlijst

- Bennis, Hans; Extra, Guus; Muysken, Pieter en Nortier, Jacomine (red.). 2002. *Een buurt in beweging: talen en culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal*. Amsterdam, Aksant/TCULT. ISBN 90-5260-015-5
- Boer-Dirks, Eugenie. Nieuw licht op Zwarte Piet. Een kunsthistorisch antwoord op de vraag naar de herkomst van Zwarte Piet. In: *Volkskundig Bulletin* 19 (1993) 1-35.
- D'hamers, Katrijn; Schoefs, Hilde. Tijd voor feesten, 365 dagen lang. In: *Mores*, 2003, nr. 4.
- Doring, Alois. 2001. *Faszination Nikolaus: Kult, Brauch und Kommerz*. Essen, Klartext. ISBN 3-89861-032-2
- Ghesquière, Rita. 1989. *Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas: de kracht van een verhaal*. Leuven, Davidsfonds. ISBN 90-6152-556-x
- Helsloot, John. Sinterklaas en de komst van de kerstman. Decemberfeesten in postmodern Nederland tussen eigen en vreemd. In: *Volkskundig Bulletin*, 22(1996) pp. 262-298.
- Helsloot, John. De opkomst van Sinterklaas als nationaal feest in Nederland. Een schets op grond van twee volkskundevragenlijsten (1943 en 1994) van het Meertens Instituut. In: Alois Döring (Hg.) 2001. *Faszination Nikolaus: Kult, Brauch und Kommerz*. Essen, Klartext. ISBN 3-89861-032-2. pp. 105-139.
- Jacobs, Marc. Taal-gebruik(en) in een multiculturele Nederlandse stadsbuurt. In: *Mores*, 2003, nr. 2.
- Miller, Daniel ed. 1993a. *Unwrapping Christmas*. Oxford, Clarendon Press. ISBN 0-19-827903-5
- Nissenbaum, Stephen. 1997. *The battle for Christmas: a cultural history of America's most cherished holiday*. New York, Vintage. ISBN 0-679-74038-4
- Rooijackers, Gerard. 'Ho, ho, kom naar de kerst-show' Spektakelstallen tussen communitas en competitie in de Kempen. In: *Volkskundig Bulletin*, 22(1996) pp. 330-351.
- van Leer, Mirjam. Wie gelooft er nog in Sinterklaas? Een ritueel geschenkenfeest als spiegel van veranderende relaties. In: *Volkskundig Bulletin*, 22(1996) pp. 239-261.
- van Marle, Jaap. De achilleshiel van Sint-Nicolaas. In: *Volkskundig Bulletin*, 22(1996) pp. 231-238
- van Schaik, Pim. 1999. *Nederland wereldland: feesten, rituelen en gebruiken van veel culturen in Nederland*. Amsterdam, Planplan. ISBN 0-19-827903-5

Bijlage 4.4.: enkele feesten in een notendop

- Ramadan
- Suikerfeest
- Asjoera
- Islamitisch nieuwjaar
- Offerfeest
- Maulid al-nabi / Mevlid Kandili
- Cocuk bayrami

Ramadan

Ramadan is de negende maand van de islamitische kalender. Moslims gedenken dat in deze maand de profeet Mohammed de eerste van de openbaringen ontving die samen de koran vormden. Deze maand is gewijd aan het wettelijke vasten.

Tijdens het vasten is het tussen zonsopgang en zonsondergang verboden om te eten, te drinken, te roken en seksuele relaties te hebben. Ook is het verboden om te gorgelen of te spugen. Het wordt ook afgekeurd om bloed af te nemen voor medische doeleinden. Wanneer een gelovige bewust en vrijwillig de geboden schendt, wordt het vasten doorbroken. Alles wat in het lichaam van de gelovige binnenkomt, spuug inbegrepen, maakt het vasten ongedaan, behalve wanneer dat per ongeluk of onder dwang gebeurt. Als het donker is, mag men weer eten en drinken. Deze nachtelijke maaltijden, iftars, zijn uitgegroeid tot feestelijke aangelegenheden.

Elke volwassen moslim, die gezond is en lichamelijk in staat om het vasten te verdragen, is gebonden aan het vasten tijdens de maand Ramadan. Het wordt aanbevolen om kinderen vanaf tien, twaalf jaar te laten oefenen door ze soms een paar dagen mee te laten vasten. Zwakken van geest, zieken, bejaarden, zwangere of zogende vrouwen, reizigers en degenen die dwangarbeid verrichten zijn vrijgesteld van het vasten. Ook is het verboden om te vasten wanneer de vijand dreigt, in geval van levensgevaar dus. Vrouwen mogen niet vasten tijdens hun ongesteldheid en gedurende de eerste veertig dagen na een bevalling. De gemiste dagen dienen later te worden ingehaald of goedgeemaakt door een ander soort boete of door een groot offer.

De Ramadan geeft de mensen die vasten een gevoel van verbondenheid en is voor velen de gezelligste maand van het jaar.

Bronnen:

Molla, C. F., *De islam. 150 vragen en antwoorden*, 2001, Kampen, Uitgeverij Kok, pp. 58-60.
X., *Nederland Wereldland. Feesten, rituelen en gebruiken van veel culturen in Nederland*, 1999, Eindhoven, Lecturis, pp 131-132.

Suikerfeest (Arabisch: eid al-fitr, Turks: seker bayrami)

De tweede belangrijkste religieuze viering van de islamitische kalender is het Suikerfeest of "het kleine feest". Het Suikerfeest vindt plaats op de eerste dag van shawwal, de tiende maand van de islamitische kalender. De maand Ramadan en het wettelijke vasten gedurende deze maand worden afgesloten met het Suikerfeest dat drie dagen duurt.

Volgens de traditie beëindigt de moëddzin vanaf de minaret de vastentijd. Andere traditionele manieren waarop het einde van de vastentijd bekendgemaakt wordt, zijn het afvuren van kanonnen, geweren en het slaan op trommels. Zodra het einde van de vastentijd bekend is gemaakt, begroet, omhelst en kust men elkaar. Het vasten wordt beëindigd met het eten of drinken van iets eenvoudigs zoals fruit, fruitsap, melk. De grote maaltijd volgt pas later. Het doel van het Suikerfeest is om de spanning van de zware opdracht van het vasten weg te werken.

De vrouwen beginnen lang van tevoren met de voorbereidingen, want er komen veel gasten en dus moet er veel gewinkeld en gekookt worden. Veel islamitische winkels blijven enkele dagen voor het feest de hele nacht open om aan de grote vraag naar voedingsmiddelen te kunnen voldoen.

Veel gelovigen maken versieringen en hangen die op in huis. Of ze gebruiken kerstballen, glinsterfolie en andere versieringen die christenen gebruiken als kerstversieringen. Deze versieringen zijn overal in de islamitische wereld te verkrijgen, maar hebben niks met Kerstmis te maken. Men moet ze beschouwen als feestversieringen. Sommigen knappen hun hele huis op. Ze schilderen ramen en deuren en kopen gordijnen of een bankbekleding.

Uiteraard zijn er ook geschenken, zoetigheden en wenskaarten. Naar vrienden of kennissen worden wenskaarten gestuurd met foto's van moskeeën, bloemen,... en met de wens tot een gezegend of vreugdevol feest.

Er worden collectes voor de armen, zakat-fitr genoemd, gehouden. De zakat-fitr is niet de jaarlijkse bijdrage, maar pure liefdadigheid. Het bedrag ervan is gelijk aan de kosten van een stevige maaltijd voor elke volwassene in het gezin. Armen moeten het geld lang voor het Suikerfeest ontvangen, zodat ze kunnen meedoen met de feestelijkheden en dit misschien wel in nieuwe kleren.

In de islamitische landen heeft iedereen drie dagen vrij. In migratielanden is dit vaak korter omdat het uitgebreide sociale netwerk van mensen met wie men viert, veel kleiner is. Na een snel ontbijt maakt iedereen zich klaar voor de ied-bijeenkomst, waarbij naast de mannen ook vrouwen en kinderen aanwezig zijn. Wie het ied-gebed opzegt, moet zich eerst uitgebreid wassen en vervolgens nieuwe of in ieder geval schone kleren aandoen. Moslimvrouwen, vooral de Marokkaanse, maken met henna tekeningen op onderarmen en –benen, vaak zijn deze tekeningen bloemen of geometrische patronen. Na het gezamenlijk gebed groet iedereen elkaar met de woorden 'ied mubaarak'. Na de omhelzingen en gelukwensen bezoekt men vrienden en familie. Dit gebeurt in een vaste volgorde. Men moet de ouders als eerste bezoeken. Ook worden vooral oude mensen en zieken bezocht omdat zij veel behoefte hebben aan bezoek. De eigen kinderen en kinderen van familie en vrienden krijgen geschenken en extra zakgeld. Wanneer men geld geeft, is het beter om een schoon, ongebruikt bankbiljet te geven. Dit schoon, ongebruikt bankbiljet staat symbool voor het nieuwe, voor het vernieuwd uit de ramadan komen. Daarna bezoekt men meestal het kerkhof. 's Middags is er de eerste maaltijd overdag sinds het begin van de vasten. Deze maaltijd kan lang duren als er veel gasten komen, want iedereen die langskomt mag mee-eten.

Het Suikerfeest is ook een feest van verzoening. Men legt ruzies bij.

Bronnen:

Maqsood, M., *Wereldreligies. De islam leren kennen en begrijpen*, s. d., s. l., Deltas, pp. 79-82.

Molla, C. F., *De islam. 150 vragen en antwoorden*, 2001, Kampen, Uitgeverij Kok, p. 67.

Platti, E., *Moslims onder ons*, 1998, Averbode, NV Uitgeverij Altiora Averbode, pp. 95-96.

X., *Nederland Wereldland. Feesten, rituelen en gebruiken van veel culturen in Nederland*, 1999, Eindhoven, Lecturis, p. 133.

Asjoera

Op de tiende dag van de maand Muharem wordt Asjoera gevierd. Muharem is de eerste maand van de islamitische kalender.

In pre-islamitische tijden was dit, volgens de tradities van het jodendom, een vastendag. Asjoera was oorspronkelijk de joodse Grote Verzoendag waarop de hogepriester offerde voor de vergeving van de zonden van de gemeenschap.

In de islamitische traditie staat deze dag voor een aantal vieringen, waaronder de schepping van de zeven hemelen, het land en de zee; de geboorte van Adam, de dag dat Noach na de vloed de ark verliet om op land een nieuw leven te beginnen, de geboorte van de profeet Abraham en de dag waarop hij zijn zoon Ismaël moest offeren, een gedenkdag voor Job, die op die dag van zijn lijden werd verlost, de dag waarop Allah Mozes redde van de wrede farao, de dag dat Jezus werd geboren, de dag waarop het Laatste Oordeel wordt verwacht, de dag waarop het geld van de zakat (armenbelasting) wordt verdeeld. Hoewel het niet verplicht is om te vasten, doen velen dit toch. Volgens de Profeet krijgt iedereen die op Asjoera niet eet en drinkt een beloning die overeenkomt met die van 1000 martelaren.

Voor Sjiitische moslims (onder andere uit Pakistan, Libanon, Irak, Iran) is Asjoera een belangrijke rouwdag: ze herdenken de martelaarsdood van Hoessein, de kleinzoon van Mohammed, bij de slag van Kerbala in 680 AD¹⁰. De eerste negen dagen van de maand Muharem rouwen de sjiieten, zij dragen dan zwarte kleren. Op de tiende dag van de maand Muharem vindt er een dramatische processie, geleid door een wit paard, plaats. Op praalwagens (tazias) zijn dramatische taferelen uitgebeeld, waaronder lijden en sterven van Hoessein. Sommige zeer religieuze moslims martelen zichzelf met kettingen en snijden zichzelf met zwaarden in het gezicht, dit alles om het lijden van Hoessein te voelen. Deze optochten zijn vaak erg gecontesteerd.

Soennitische moslims (meerderheid van de moslims in Marokko en Turkije) vieren het als een dag van liefdadigheid en vrijgevigheid. Het is een speciale dag voor kinderen. Sommigen vergelijken deze dag wel eens met Sinterklaas omdat kinderen dan cadeautjes en snoepgoed krijgen. In Marokko krijgen kinderen cadeautjes. In Turkije is dit niet het geval.

Asjoera werd door sommige leerlingen ook benoemd als islamitisch Nieuwjaar. Het feest valt immers op de 10de dag van de eerste maand. Asjoera volgt kort op de herdenking in de islamitische kalender van de vlucht van de profeet van Mekka naar Medina. Deze dag, op Muharem 1 (16 juli 622 AD) vormde het startpunt van de islamitische kalender, de hidzjra. Het **nieuwe islamitische jaar** begint met het waarnemen van de maansikkel door twee moslims.

Islamitisch nieuwjaar en Asjoera zijn niet te verwarren. Islamitisch nieuwjaar duidt op het begin van een nieuw jaar. Met Asjoera wordt de martelaar Hoessein herdacht door sjiieten en vieren soennieten een feest van de vrijgevigheid, waarbij ze vaak vasten en een armenbelasting schenken. Asjoera valt ook 10 dagen later dan het islamitisch nieuwjaar.

¹⁰ Op deze datum (10 oktober 680 AC) te Kerbala vond er een slag plaats tussen de aanhangers van Ali (sjiieten - erfopvolging) en de aanhangers van de andere lijn (soennieten - gekozen opvolging) (de aanleiding voor het grote schisma binnen de islam). De kleinzoon van Mohammed, Hoessein (sjiitische lijn) vond de dood op het slagveld. Zijn graf dat zich in het huidige Irak ligt, is nu de trekpleister voor pelgrimstochten.

Islamitisch Nieuwjaar

Islamitisch Nieuwjaar markeert het begin van de islamitische jaartelling op 16 juli 622 AD, m.n. de vlucht van de profeet van Mekka naar Medina. Deze verhuis, en de islamkalender, wordt de Hidzjra genoemd. Aangezien volgens de maankalender de maanden minder lang duren (afwisselend 29 en 30 dagen), valt deze feestdag volgens de westerse kalender elk jaar ongeveer 11 dagen vroeger.

Een nieuwe dag in de islamkalender begint bij het waarnemen van de maan, 's avonds dus. Niet alle moslims vangen dus op hetzelfde moment een nieuwe dag aan of vieren een bepaalde feestdag dus op dezelfde dag. Sommige moslims baseren zich op het moment waarop de maan in hun geboorteland wordt waargenomen, andere letten op de precieze maanstand.

Religieuze feestdagen worden berekend volgens de islamkalender. Publieke feestdagen volgens de westerse kalender.

Offerfeest

De belangrijkste religieuze viering van de islamitische kalender is het offerfeest of 'het grote feest'. Op de tiende dag van de twaalfde maand, of de bedevaartmaand Dhu 'l-Hijja van de islamitische kalender, vindt het offerfeest plaats. Op deze dag wordt het einde van de hadj, de pelgrimstocht naar Mekka, en de dag van het offeren van het schaap gevierd.

Het offerfeest wordt gevierd enerzijds ter nagedachtenis aan de gehoorzaamheid van de profeet Abraham (Ibrahiem) aan Allah, die hem opdroeg zijn zoon Ismaël te offeren en anderzijds ter nagedachtenis aan de overwinning van de profeet Abraham op de verleidingen van de duivel. Het offerfeest is dus een ernstige aangelegenheid en staat voor de overgave aan Allah.

Het is traditie dat een familie, die hiervoor het nodige geld bezit, met nog 6 families een offerdier koopt en dit ritueel laat slachten. De rituele slachting van schapen, geiten, koeien en kamelen symboliseert de zelfopoffering. Het offerdier moet, volgens de principes van de islam, op de meest zachtzinnige wijze geslacht worden. Deze wijze houdt in dat met een zeer scherp mes in de halsslagader wordt geprikt, waardoor het dier onmiddellijk het bewustzijn verliest en het bloed makkelijk wegvloeit. Tijdens het slachten bidt men. Na het slachten wordt het offerdier onder de familie, de gasten en armen verdeeld. De opbrengst van de huid van het offerdier wordt aan liefdadige instellingen geschonken.

Niet alleen de gelovigen die op bedevaart zijn, vieren het offerfeest, maar iedere moslim viert mee. Iedereen denkt aan de pelgrims in Mekka, dit geldt in het bijzonder als het om leden uit de eigen familie of gemeenschap gaat. De hadj wordt in islamitische landen op tv uitgezonden.

Het offerfeest is vooral een feest van geven en goed doen. Delen met anderen is een islamitisch gebruik, maar op deze dag wordt er nog eens extra de nadruk op gelegd.

Bronnen:

Maqsood, M., *Wereldreligies. De islam leren kennen en begrijpen*, s. d., s. 1., Deltas, pp. 82-83.

Molla, C. F., *De islam. 150 vragen en antwoorden*, 2001, Kampen, Uitgeverij Kok, p. 67.

Platti, E., *Moslims onder ons*, 1998, Averbode, NV Uitgeverij Altiora Averbode, p. 95.

X., *Nederland Wereldland. Feesten, rituelen en gebruiken van veel culturen in Nederland*, 1999, Eindhoven, Lectoris, p. 134.

Maulid al-nabi / mevlid Kandili

Geboortedag van de profeet gevierd op de 12de dag van de 3de maand. Naast de geboorte en de aankomst van Mohammed in Medina wordt ook vaak zijn overlijden op deze dag herdacht. Sjiïetische moslims vieren de geboortedag 5 dagen later.

Cocuk bayrami

Turkse dag van het kind op 23 april, vastgelegd door Atatürk in 1920. Op deze dag krijgen kinderen cadeautjes van hun ouders. Ze participeren aan allerlei feesten en wedstrijden en krijgen de dag zelf vrij van school. Voor één dag spelen kinderen ook de baas: als minister, president, directeur e.a.